

IVO PRANJKOVIĆ

Stilske figure i gramatika

I.

Nema sumnje da se postajanje i postojanje stilskih figura temelji na postojanju varijanata, inačica (usp. Pranjković 2005: 11) na različitim jezičnim razinama: na fonološkoj odnosno fonetskoj, na morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, suprasintaktičkoj (tj. na razini teksta), leksičkoj, semantičkoj. Prema antičkim retoričarima inačice koje dobivaju narav stilskih figura nastaju na osnovi četiriju temeljnih postupaka: prvi se postupak naziva *imutatio* (zamjena) i sastoji se u tome da se jedan jezični element zamijeni, supstituiru drugim; drugi je postupak *adiectio* (dodavanje) i sastoji se u tome da se postojećem elementu doda kakav drugi element; treći je postupak *detractio* (oduzimanje) i sastoji se u tome da se kakvoj jedinici i/ ili cjelini oduzme kakav element, da se nešto što je bilo sastavnim dijelom te jedinice i/ili cjeline izostavi; i napokon četvrti je postupak *transmutatio* (premještanje) i sastoji se u tome da pojedini jezični elementi zamijene mjesta, tj. da se jedan element nađe na mjestu drugoga i/ili obrnuto (usp. Zima 1988: 16 i Kovačević 1998: 14).

Figure adjekcijskoga tipa često su u izravnoj vezi s makrologijom (»velikorječivošću«), tj. s dodavanjem elemenata koji se ponavljaju, koji su suvišni, pleonastični i sl., dok su figure detrakcijskoga tipa često u vezi s brahiologijom (»kratkorječivošću«), tj. s postupcima vezanim za težnju prema maksimalnoj kratkoći, zgusnutosti, lakoničnosti iskaza i sl.[1] Zadatak je ovoga priloga da problematizira pitanje kako se pojedine stilske figure i pojedini postupci nastajanja inačica, posebice stilski obilježeni inačica, odnose prema pojedinim gramatičkim razinama, uključujući u to i fonološku razinu (koja se tradicionalno smatra gramatičkom), a to znači prema fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj i sintaktičkoj odnosno suprasintaktičkoj razini, tj. razini teksta. To će se pokušati učiniti između ostaloga i zato što mi se čini da je pri proučavanju stilskih figura gramatika i previše u drugom planu, odnosno da se vrlo često u vezi sa stilskim figurama ujedno radi i o svojevrsnim »gramatičkim figurama«. Uostalom gramatika je lingvistička disciplina u okviru koje se proučavaju temeljne zakonitosti funkcioniranja jezika, pa onda i temeljne zakonitosti nastajanja i funkcioniranja inačica na različitim razinama gramatičke analize.

U ovom će razmatranju posve u drugom planu ostati figure koje se tiču (samo) leksičke razine odnosno one koje se zasnivaju na promjeni značenja i koje su se obično nazivale tropima ili stilskim figurama u užem smislu, npr. metafora, metonimija, sinegdoha, personifikacija i sl. (usp. Kovačević 1991: 11). Isto vrijedi i za figure koje se običavaju nazivati logičkima, odnosno za tzv. figure misli, kao što su paradoks, ironija, parodija, hiperbola, litota i sl.

II.

Fonološke se razine u najvećoj mjeri tiču one stilske figure koje su se u antičkoj retorici najčešće nazivale etimologičnim figurama[2] (usp. Zima 1988: 202-209) i na kojima se najbolje mogu pratiti spomenuti postupci postajanja stilskih figura uopće (tj. procesi zamjenjivanja, dodavanja, oduzimanja i premještanja). Riječ je o protezi (ili prostezi), epentezi, paragogi, aferezi, sinkopi, haplologiji, apokopi, sinicezi, sinerezi, dijerezi, eliziji i metatezi, kojima bi bez sumnje najbolje pristajao naziv fonoloških odnosno fonetskih stilskih figura. Nazivi za neke od tih figura (npr.

proteza, epenteza ili metateza) podudaraju se s nazivima za neke od tzv. glasovnih promjena, koje uostalom uglavnom i jesu u osnovi većine fonoloških stilskih figura. Za te se figure inače kaže da u njima »najmanje ima estetičnoga efekta«, da često imaju ludičku funkciju, odnosno »funkciju poigravanja jezikom, stvaranja kalambura i slično« (Katnić-Bakaršić 2001: 310) te da su neke od njih tzv. provincijalizmi,[3] a neke da nastaju i iz metričkih potreba (Zima 1988: 202).

Proteza, prosteza ili »predsuvak« figura je adjekcijskoga tipa koja nastaje kad se primarnom obliku doda kakav fonem ili slog, odnosno »kad se kakvoj rieči u početku njenom koje slovo dodaje« (Zima 1988: 203). Riječ je o pojavnostima tipa *jopet, vuho, vumrem, hodijelo, oto* mj. *to, nugao* mj. *ugao*[4] i sl.

Epenteza ili »usuvak« također je figura adjekcijskoga tipa i nastaje umetanjem kakva fonema ili sloga u sredinu riječi ili oblika, npr. *ždraka* mj. *zraka, zdrio* mj. *zrio, pavunica* mj. *paunica, onizih* mj. *onih, nejma, brez, valjada* mj. *valjda, komendija* i sl.

I paragoga ili »zasuvak« figura je adjekcijskoga tipa. Nastaje dodavanjem fonema ili sloga na kraj primarnoga oblika, npr. *sebika* mj. *sebi, njojzi* mj. *njoj, jera* mj. *jer, njija* mj. *njih*. Ulogu paragogičkih elemenata osobito često (posebno u arhaičnim riječima i/ili oblicima) imaju starije čestice tipa *bo, der, te, ke* i sl. (usp. Kovačević 1998: 19), npr. *jerbo, dođider, jošte, danaske* i sl.

Afereza ili »odsuvak« figura je detrakcijskog tipa. Nastaje elidiranjem kakva fonema ili sloga na početku riječi ili oblika, odnosno tako da se »kojoj rieči sprieda kakvo slovo oduzme« (Zima 1988: 204), npr. *vako* mj. *ovako, voliko* mj. *ovoliko, nako* mj. *onako, saki* mj. *svaki* ili *vsaki, ajde* mj. *hajde, očemo* mj. *hoćemo, tica* mj. *ptica, ajduk* mj. *hajduk* i sl.

Sinkopa ili »izsuvak« nastaje redukcijom, kakva fonema ili sloga u sredini oblika ili riječi (dakle je također figura detrakcijskoga tipa), odnosno »izpadanjem glasova u sriedi rieči tako, da se tim jedna slovka gubi« (Zima 1988: 204), npr. *ljudma, kol'ko, za nj'ga, vidla* mj. *vidjela, rec'te, izvol'te, ostan'te, njiov* mj. *njihov, čo'ek* mj. *čovjek, mo's* mj. *možeš* i sl.

Posebnim oblikom sinkope smatra se haplologija, koja je vrsta slogovnoga razjednačivanja (dimilacije), odnosno izostavljanja jednoga od dvaju jednakih slogova, u pravilu u kontaktnom položaju, što obično dolazi do izražaja u složenicama, npr. *morfonologija* mj. *morfofonologija, mineralogija* mj. *mineralologija, kuruz* mj. *kukuruz, Tankosić* mj. *Tankokosić* i sl.

Apokopa ili »sasuvak« nastaje redukcijom kakva fonema ili sloga na kraju oblika ili riječi (osobito se u vezi s apokopom upozorava na slučajeve u kojima se reducira suglasnik, naročito suglasnik *h*, ako sljedeći oblik ili riječ počinju suglasnikom, npr. *siroma' mladić, dado' svima, kazao bi' ja njemu* i sl.), npr. *bit* mj. *biti, zašt' mj, zašto, teb' mj. tebi, ček' mj. čekaj, ostav' mj. ostavi, izlaz' van, il' mj. ili* itd.

Siniceza je fonološka figura, također detrakcijskoga tipa, koja nastaje uklanjanjem hijata (ili unutar riječi ili, još češće, na granici dviju riječi ili dvaju oblika), odnosno tako da se »po dva samoglasa skupa tako izgovaraju, da se oba glasa čuju, a ipak samo jednu slovku čine«, npr. *zaova, dao, u zao čas*. Slično se događa, kao što je rečeno i na granicama dviju riječi, npr. u stihovima *Ma bih dala moje u glavi crne oči* ili *Caru Osmanu bješe ostala* (Zima 1988: 206).

Kad se u ovakvim ili sličnim primjerima dva samoglasnika posve reduciraju, »sliju u jedan glas« (Zima 1988: 207), nastaje fonološka figura koja se naziva sinerezom, npr. *sna* mj. *snaa* odnosno *snaha, pra* mj. *praa* odnosno *praha, dodi* mj. *doodi* odnosno *dohodi, ma* mj. *moja* itd.

Elizija je poseban tip samoglasničke kontrakcije (detrakcije) koja nastaje spajanjem krajnjega samoglasnika jednoga oblika ili riječi s početnim samoglasnikom sljedećega oblika ili riječi, od-

nosno izostavljanjem jednoga od tih samoglasnika, npr. *tebe ć' uzet mj. tebe ću uzeti, dol' u polje mj. dole ili dolje u polje, ev' ostade mj. evo ostade* itd.

Dijereza je, naprotiv, fonološka figura adjekcijskoga tipa koja nastaje tako da se oblik ili riječ produžuju (obično iz metričkih razloga) za jedan slog, i to tako da od jednoga sloga nastaju dva, da se »jedna slovka u dvie rastavlja« (Zima 1988: 208), npr. *vijerna mj. vjerna, dijevojaka mj. dijevojaka, taobora mj. tabora, dvaa mj. dva* i sl.

I napokon treba posebno spomenuti metatezu, fonološku figuru koja ne nastaje ni dodavanjem ni oduzimanjem fonoloških jedinica, nego transmutacijom, promjenom rasporeda, odnosno zamjenom mjesta pojedinih fonoloških jedinica u oblicima ili riječima ili, kako kaže Zima, u »gdjekojih riečih nalazi se po koje slovo s običnoga mjesta svoga premješteno« (Zima 1988: 209), npr. *cavti mj. cvati, garvan mj. gavran, cukati mj. kucati, namastir mj. manastir* i sl.

Osim imutacije, adjekcije, detrakcije i transmutacije kao postupaka po kojima nastaju stilske figure treba posebno spomenuti i ponavljanje (repeticiju, reduplikaciju) pojedinih jezičnih elemenata, koje se može ticati i fonološke (odnosno fonetske) i morfološke i sintaktičke te, osobito često, suprasintaktičke razine, tj. razine teksta.

Kad se ponavljaju pojedini fonemi ili slogovi, riječ je o fonološkim ili fonetskim stilskim figurama ponavljanja odnosno podudaranja (možda bi ovdje naziv fonetske figure bolje odgovarao jer je u prvom planu izgovorna vrijednost, realizacija, »zvučanje« glasova).

Takve su figure asonanca, tj. ponavljanje istih samoglasnika, npr. *Sada jedna pravo ne znam sama* (usp. Zima 1988: 270), zatim aliteracija, tj. ponavljanje istih suglasnika, npr. *To se čudo čak do cara čulo* (Zima 1988: 269) ili *Šum pšenice duša mi snažno diše. / I šum slušam...* (Katnić-Bakaršić 2001: 219).

Ponavljjanje odnosno podudaranje slogova bilo je u antičkoj retorici poznato pod nazivom *parison* (grč. *πίρισον*). Kad se podudaranje slogova odnosilo na početne slogove, npr. *Pa razredi po drumu družinu* ili *Da dobavi bilje i bilježje* i sl. (usp. Zima 1988: 272), nazivalo se *homeoarkton*, a kad se odnosilo na završne slogove, npr. *Vrani se konji igrahu / Srebrna sedla lomljahu* (usp. Zima 1988: 274), nazivalo se *homeoteleuton*. *Homeoteleuton*, pogotovo kad zahvaća više slogova i/ili kad je na njemu poseban »ritmičan udarac« (Zima 1988: 275), puno je poznatiji pod nazivom *rima* (srok ili slik), npr. *Porasla je jelika / Pokraj puta velika* (Zima 1988: 276).

Poseban tip ponavljanja odnosno glasovnoga podudaranja jest *onomatopeja*. Ona uz ponavljanje pretpostavlja i oponašanje zvukova iz prirode, pa se jezični elementi kojima se takvo oponašanje predočuje katkada nazivaju imitativima (usp. Katnić-Bakaršić 2001: 218), npr. *mjau, kukuriku; kuckati, siktati, šuškat, psikati* i sl. U sastavu pojedinih imitativa vrlo su česta raznovrsna ponavljanja i/ili reduplikacije, npr. *av-av, kuc-kuc, cin-cin, pljus-pljus, din-don* i sl.

III.

Stilske figure kod kojih je prvom planu morfologija, ili bi možda bilo bolje reći morfosintaksa (jer je zapravo riječ o uporabi odnosno o funkcijama pojedinih imenskih i glagolskih oblika te pojedinih vrsta riječi u sintaktičkim jedinicama ili na razini teksta), nisu brojne i ne pripadaju poznatijima (kao što su metafora, metonimija, personifikacija i sl.). One su odreda imutacijskoga (zamjenskoga) tipa i uglavnom se temelje na gramatičkoj sinonimiji, tj. na konkurenciji gramatičkih oblika odnosno na uporabi jednoga gramatičkog oblika u funkcijama i/ili značenjima koji su tipični za drugi. Katkada se takva uporaba pojedinih oblika naziva, ne baš adekvatno, i gramatičkom metaforom (Katnić-Bakaršić 2001: 245).

Od morfoloških kategorija u vezi s kojima se javljaju stilske figure morfološkoga tipa treba posebno spomenuti kategorije lica, vremena i načina, a znatno rjeđe i kategorije broja, roda, padeža i vrsta riječi. U antičkoj su se retorici figure toga tipa obično nazivale enalagama (usp. Zima 1988: 210-255), a katkada se, zbog spomenute imutacijske naravi, običavaju imenovati i figurama komutacije (usp. Katnić-Bakaršić 2001: 252).

Osobito je česta na djelu enalaga lica, tj. zamjena jednoga lica drugim: npr. prvoga lica jednine prvim licem množine, npr. *U zaključku sam naglasio...* prema *U zaključku smo naglasili...*; prvoga lica jednine drugim licem jednine, npr. *Rekao sam sam sebi: baš si podlac*; prvoga lica jednine trećim licem jednine, npr. *Tvoj brat nije bilo tko* (u situacijama kad govornik, razgovarajući sa svojim bratom, misli na sebe) itd.

U vezi je s kategorijom lica i figura koja bi se mogla nazvati zamjениčkom enalagom, a koja se sastoji u detrakciji ličnih zamjenica ili, suprotno tome, u adjekciji tih riječi. Često je upravo adjekcija zamjenica stilski obilježena u odnosu na detrakciju, posebno u hrvatskome jeziku u kojem su lične zamjenice u tekstu načelno zališne). Takva adjekcija ličnih zamjenica karakteristična je, između ostaloga, npr. za Krležine drame (katkada upravo agresivna prisutnost ličnih zamjenica u dijalozima nekih Krležinih drama čini te dijaloge poprilično artificijelnima, npr. *Molim te, ja govorim vrlo mirno! Mene boli glava, ali ja znadem što govorim! Ja sam htjela njegovu smrt i sl.*, usp. Katnić-Bakaršić 2001: 243).

S kategorijom lica u vezi je i enalaga koja se tiče međusobne konkurencije ličnih i bezličnih glagolskih oblika, odnosno uporabe ličnih i bezličnih sintaktičkih konstrukcija (enalaga aktiva i pasiva), npr. konkurencije između aktivne konstrukcije *Udarali su ga po glavi*, pasivizirane aktivne konstrukcije *Udaralo ga je po glavi* i pasivne konstrukcije *Bio je udaran po glavi*.

Još je češća enalaga vremena i načina već i zato što je broj vremena i načina veći pa je i konkurencija među njima pojačana. Tako se npr. približno isti sadržaj može izraziti: 1. prezentom, npr. *Zatim uđe i sjedne k nama za stol*; 2. aoristom, npr. *Zatim uđe i sjede k nama za stol*; 3. perfektom, npr. *Zatim je ušao i sjeo k nama za stol*; 4. krnjim perfektom, npr. *Zatim ušao i sjeo k nama za stol*; 5. kondicionalom, npr. *Zatim bi ušao i sjeo k nama za stol*.

Enalaga u rodu znatno je rjeđa. Ona obuhvaća uglavnom slučajeve kolebanja u rodu, do kojih dolazi zbog sukoba između tzv. gramatičkog i »prirodnog« roda (odnosno između gramatičkoga roda i spola). Tako npr. u stihu *A sluga im jedna vino služi* (Zima 1988: 214) imamo slaganje po gramatičkom rodu (koje je u sukobu s »prirodnim« rodod), a u ovom dvostihu imamo u prvom stihu srednji rod (gramatički), a u drugom muški rod (»prirodni«; u ovom drugom slučaju riječ je o slaganju poznatom pod nazivom constructio ad sensum): *Što je mlado vlašče uz kočije, / On ne ima brade ni brkova* (Zima 1988: 213).

Nešto slično može se reći i za enalagu u broju. Nju često susrećemo kombiniranu s enalagom u licu (usp. navedeni primjer *U zaključku sam naglasio...* prema *U zaključku smo naglasili...*, gdje se množina upotrebljava mjesto jednine), ali i u raznim drugim situacijama u kojima dolazi do kolebanja u broju, posebno u situacijama vezanim za porabu zbirnih imenica, npr. *Dobro došli* (mj. *došla*), *moja djeco draga*. Množinska slaganja mogu imati i one imenice koje nisu zbirne formalno, nego samo po značenju, kao što je imenica *jato*, npr. *Proletješe* (mj. *proletje*) *jato golubova* (usp. Zima 1988: 215).

Enalaga u padežu bila je u antičkoj retorici poznata pod imenom antiptosa. Ona se sastoji u tome da se jedan padež zamjenjuje drugim, u pravilu onim koji nije tipičan u takvoj porabi i/ili značenju. Tako npr. u usmenom narodnom pjesništvu vrlo često (uglavnom iz metričkih razloga) dolazi vokativ umjesto nominativa, npr. *Knjigu piše dužde od Mletaka*, genitiv (partitivni)

umjesto akuzativa, npr. *Vidjeh čuda prije neviđena* (mj. *čudo neviđeno*, usp. Zima 1988: 219), dativ umjesto akuzativa, npr. *Vino piju age Sarajlije / Služi njima* (mj. *njih* ili *ih*) *Sarajka djevojka*, instrumental umjesto (prijedložnoga) lokativa, npr. *Kad su bili poljem širokijem* (mj. *ulna polju širokom*; Zima 1988: 229) itd.

Enalaga u vrsti riječi bila je poznata pod nazivom antimerija. Riječ je o međusobnoj zamjeni raznih vrsta riječi. Tako se u službi atributa, tipičnoj za pridjeve, može naći imenica, posebno opet često u narodnom pjesništvu, npr. *Kod nje stavi pticu zloglasnicu* ili *I donosi crveniku vino* (Zima 1988: 211). Osim toga imenica se može upotrijebiti u kontekstu u kojem bi primarno trebala biti upotrijebljena zamjenica, npr. *Na studen se kamen naslonila, / Na kamenu* (mj. običnijega *na njemu*) *grozne suze lije* (Zima 1988: 212). I napokon na mjestu na kojem bi se očekivao prilog može doći pridjev, npr. *Česte* (mj. *često*) *knjige idu za knjigama*, i obrnuto, npr. *Jesu l' zdravo* (mj. *zdravi*) *ovce i čobani* (Zima 1988: 213).

IV.

U tvorbi riječi (derivatologiji) izvorište je nastajanja inačica, pa onda i stilske obilježenosti odnosno pojava koje se, s manje ili više utemeljenja, mogu smatrati i svojevrsnim (tvorbenim) stilskim figurama, konkurencija među derivacijskim morfemima, posebno afiksima. Najčešće međusobno konkuriraju sufiksalni morfemi, npr. oni koji označuju vršitelja radnje, usp. *slušalac, slušatelj, slušač*, ili npr. oni koji se dodaju pridjevima, usp. *filozofičan, filozofski, filozofijski; malen, malešan, majušan, maljušan, malecki, malecni* i sl.

Posebnu stilsku obilježenost dobivaju tvorbene inačice koje uključuju umanjene (deminutive) i uvećane (augmentative), usp. *čovjek, čovječuljak, čovječić, ljudina, ljudeskara; vojnik, vojničić, vojničina; noga, nožica, nožurina, nožurda, nogetina; kiša, kišica, kišurina; selo, seoce, selašce, selendra; pjevati, pjevuļiti, pjevuckati, pjevušiti; smijati se, smiješiti se, smijuckati se, smješkatiti se* i sl. (opširnije o takvim pojavama usp. Silić-Rosandić 1982: 65-73).

U vezi s tvorbom riječi može se spomenuti i figura koja se u antičkoj retorici nazivala hifen (ili ifen). Ona se sastoji u tome »da se dvie samostalne riječi kao u jednu celost spoje tako, da se samo zadnja sklanja«. Riječ je zapravo o svojevrsnoj, često i kontekstualno uvjetovanoj i/ili jednokratnoj, katkada čak i unikatnoj ili »autorskoj« tvorbi polusloženica, npr. *Na njemu je pancijer-košulja, Te je šalje Srijem-zemlji ravnoj, Jelen-rogom šarca osedlala* i sl. (usp. Zima 1988: 258).

S tvorbom riječi ima, ili bar može imati veze i stilska figura adjekcijskoga (vrlo često i pleonastičkoga) tipa koja se nazivala epeksegeza, a pod kojom se razumijevalo »razjašnjavanje kakve riječi onakimi izrazi, koji u samoj stvari malo ili ništa više ne kažu nego ona riječ, koja se ima razjasniti«. Riječ je o tome da nakon kakve tvorenice slijedi objašnjenje koje se može smatrati nekom vrstom tvorbenoga opisa, ili bar podsjećati na takav opis, npr. *Kad su bili gore u planine, / Na pojilo gdje se poji stado* (usp. tvorbeni opis: *pojilo je mjesto gdje se poji stado*), *I na njino mjesto dolaziše, / Na ročište gdje su se ročili* itd. (usp. Zima 1988: 1973).

V.

Od sintaktičkih stilskih figura u užem smislu (jer smo vidjeli da se i sve dosad spomenute enalage odnose i na sintaktičku razinu, tj. da su one morfosintaktičke figure) treba najprije upozoriti na onu koju su antički retoričari nazivali enalagom u konstrukciji rečenica (usp. Zima 1988: 247-255). Riječ je o figuri imutacijskoga (zamjenskoga) tipa koja se sastoji u tome da vrlo često međusobno konkuriraju različiti tipovi rečenica, neproširenih i proširenih, nesloženih i složenih, osamostaljenih i neosamostaljenih (u tekstu), nezavisnosloženih i zavisnosloženih. Tako se

npr. nezavisnosložena rečenica asindetetskoga tipa *Zatvorili su vrata, kiša će* može javiti u brojnim strukturnim inačicama, npr. *Zatvorili su vrata zbog kiše; Zatvorili su vrata. Zbog kiše; Kiša će pa su zatvorili vrata; Zatvorili su vrata. Kiša će; Kiša će. Zatvorili su vrata; Zatvorili su vrata jer će kiša, Budući da će kiša, zatvorili su vrata* itd.

Izrazito su sintaktičke naravi i stilske figure koje se nazivaju asindeton odnosno polisindeton. Asindeton je detrakcijska figura koja pretpostavlja izostavljanje veznika i/ili intenzifikatora, a polisindeton adjekcijska figura, koja pretpostavlja uvođenje (često i suvišno) veznika i/ili intenzifikatora u pojedine složene strukture. Tipičan asindeton nalazimo u primjeru: *Ja usadih vitu jelu ... / Prođe ljeto, ne obidoh, / Prođe drugo, / ne otidoh, / Dođe treće, / nakanih se* (Zima 1988: 186), a polisindeton u primjeru: *Od tavnice kapak otvorila, / Pa izvadi rumenu Ružicu, / Pa je vodi u bijelu kulu, / Pa je vodi u kavaz odaju, Ter je svučē, pa je preobučē* (usp. Zima 1988: 169) ili u primjerima s tzv. biblijskim *i*, npr. *I reče Bog: »Neka bude svjetlost!« I bi svjetlost. I vidje Bog da je svjetlost dobra; i rastavi Bog svjetlost od tame ...* (usp. Pranjković 2006: 27).

Izvorište sintaktičkoj sinonimiji, pa onda i svojevrsnoj stilskoj figuri na njoj zasnovanoj, može biti i različito ustrojstvo predikata, što znači da bi se moglo govoriti o svojevrsnoj predikatnoj enalagi. Posebno se to odnosi na konkurenciju glagolskoga (npr. *On često sumnja* ili *On se žestoko bori*) i imenskoga predikata (npr. *On je često sumnjičav* ili *On je žestok borac*) te na konkurenciju između (običnoga) glagolskoga i tzv. dekomponiranoga predikata, npr. *On često sumnja* prema *On često izražava sumnju* ili *Svi se bore za prestiž* prema *Svi vode borbu za prestiž* (o tipovima predikata usp. Silić-Pranjković 2005: 288-293).

Izvorište sintaktičkoj stilskoj figuri može biti i nezavisno (koordinirano) izražavanje zavisnih (subordiniranih) odnosa. Takav slučaj imamo u stilskoj figuri koju su antički retoričari nazivali hendijadis, a koja se sastoji »u tom, da se po dva imena ili glagola jedan drugomu uzpoređuju mješte da je jedan drugomu podređen« (Zima 1988: 255), npr. *Spremiše se kita i svatovi* (mj. *kićeni svatovi*), *Sad ću stati na dvor na kapiju* (mj. *dvoru na kapiju*) ili *Hodi mene uzmi gospodara* (mj. *Hodi da uzmeš mene za gospodara*).

Donekle je hendijadisu slična i sintaktička stilska figura koja se u antičkoj retorici nazivala hipalagom, a koja se sastoji u tome »da se dielovi izreke medju sobom zamjenjuju; ili se spajaju oni dielovi izreke, koji po običnom smislu skupa ne idu« (Zima 1988: 257), npr. *Žalosne ga suze propanule* (mj. *Žalosna ga suze propanule*) ili *Kada prvi zapjevaju pijevci* (mj. *Kad prvi put zapjevaju pijevci*).

Izrazito je sintaktičke naravi i stilska figura koja se nazivala prolepsom. Izdvajano je više tipova prolepse (usp. Zima 1988: 258 261[5] i Kovačević 1991: 113-131), a osnovni se tip sastoji u tome da se anticipira kakav element zavisne surečenice u ustrojstvu osnovne (glavne) surečenice, npr. *Već te vidim da si dobar junak* (mj. *Vidim da si ti dobar junak*).

Među sintaktičke stilske figure svakako ide i elipsa, figura detrakcijskoga tipa kod koje se izostavljaju pojedine sintaktičke sastavnice ako nisu nužne za smisao rečenice ili teksta.[6] Izo-stavljene sastavnice mogu biti imenice, npr. *Zemaljsko je za maleno vrijeme* carstvo, zamjenice, npr. *Podaj barjak (onomu) koj je za barjaka*, glagoli, npr. *Vi ste k meni (došli), ja ću sutra k vama (doći)*, pa čak i prilozima, npr. *A ne vidim (više) nego pet stotina* (usp. Zima 1988: 182-183).

Specijalnim tipom elipse može se smatrati silepsa, sintaktička stilska figura koja »postaje, kad bi se jedna rieč imala u dvie izreke (ili više) uzastopce u različnom obliku kazati, pa se kaže samo jedan oblik, a iz onoga jednoga popunjuje se i drugi« (Zima 1988: 187). Riječ je dakle o figuri kod koje se elidiraju leksički istovrsne, ali oblički neistovrsne sastavnice (usp. Kovačević 1991: 142), npr. *Ili ćemo begu posjeć glavu, / Ili naše (glave) tamo ostaviti, odnosno Iz Omera zelen bor*

nikao, / *Iz Merime (nikla) zelena borika* (usp. Zima 1988: 188-189). Osobito je česta silepsa koja se tiče prijedložne rekcije, npr. *glasovati za ili protiv promjena*, mj. *glasovati za promjene ili protiv promjena* (usp. Pranjković 2005: 13).

U nekim se opisima stilskih figura ovaj posljednji tip silepse naziva zeugmom (usp. npr. Škarić 2000:142). Drugdje se međutim zeugma određuje drukčije: »Na dva ili više samostavnika odnosi se jedan glagol, koji se po značenju svome samo jednomu od onih samostavnika prilagoditi može, a kod drugoga ima se pomisliti drugi glagol, kojega je pojam s onim prvim srodan«, npr. *Nije tama od boga poslana, / Već od brza praha i olova*[7] (usp. Zima 1988: 189).

Za sintaktičku razinu izrazito je relevantna i stilaska figura koja se naziva kumulacijom (gomilanjem) i koja je suprotna elipsi, tj. ne nastaje detrakcijom, nego adjekcijom. Riječ je prije svega o kumulaciji koja se odnosi na pojedine članove rečeničnoga ustrojstva. Naime gomilati se mogu predikati, npr. *Moje ruke svijaju se žude mole* (Šimić 1988: 32), subjekti, npr. *Gasnu vatre snovi zvijezde* (Šimić 1988: 109), objekti, npr. *Sunce [...] izvelo je na ulice / ljude, žene, djecu, dojilje i pse* (Šimić 1988: 137), adverbijali, npr. *I k meni / preko zemlje, polja stabla kuće brda / stiže more* (Šimić 1988: 133) te atributi, npr. *Nad vodom sjaju njina nijema bakrenasta stroga lica* (Šimić 1988: 18). Osim toga kumulirati se mogu i surečenice koordiniranih rečenica, posebice sastavnih, npr. *Truplo samo leži i ne miče se / i majka obilazi i u njega gleda / i ne zna što bi / i ne može da ode dalje putem / i stoji pored trupa i spuštene glave gleda ga* (Šimić 1988: 236) te zavisne surečenice subordiniranih rečenica, npr. *Ljubim ono što je živo / što sja treperi i miriše* (Šimić 1988: 283; opširnije o kumulacijama ovoga tipa usp. Pranjković 2005: 47-49).

Stilaska figura koja se sastoji u izmjeni redosljeda sintaktičkih sastavnica, tj. koja se tiče bilo čega od onoga što se može odrediti kao »aktualizacija osnovnoga semantičko-gramatičkog reda riječi« (usp. Silić 1984: 41-65), bila je kod antičkih retoričara poznata pod nazivom hiperbaton.[8] U klasifikacijama i potanjim opisima hiperbatona obično se upozoravalo na mjesto predikata u inicijalnoj poziciji, npr. *Jest kneginja kako gorska vila*, na smještanje predikata ili njegova dijela između atributa i imenice na koju se atribut odnosi, npr. *Jer je moja uranila majka*, na atribut koji se može (čime drugim) odvojiti od imenice na koju se odnosi, npr. *Nosi desnu u lijevoj ruku*, na inicijalno mjesto objekta, npr. *Biser Mara po jezeru brala* (mj. *Mara brala biser po jezeru*), na inicijalno mjesto priloga (odnosno priložne oznake), npr. *Vrlo su mu muke dodijale*, na upitne i/ili ili odnosne zamjenice koje »obično prvo mjesto u izreci zauzimaju«, ali se više puta »s toga mjesta drugim riečim uklanjaju, koje tim dobivaju veću silu«, npr. *Ti se ne znaš, od roda kakva si*, na niječnu česticu *ne* koja se može odvojiti od »opredieljenoga glagola« i smjestiti uz infinitiv, npr. *Ja ću ići, makar ću ne doći* itd. (usp. Zima 1988: 191-192).

Ovamo svakako idu i elementi tzv. biblijskoga reda riječi, posebno postpozicija sročnoga atributa u imenskim konstrukcijama, npr. *vrata nebeska, zemlja egipatska, pleme Izraelovo, vrati(ti) mač svoj na mjesto njegovo* i sl., antepozicija nesročnoga atributa, također u imenskim konstrukcijama (ali puno manje tipična za biblijski stil), npr. *na vrbi svirala, u majke jedina, od kamena dvori, na Drini ćuprija* i sl., te smještanje glagola na sam kraj rečenica ili surečenica, npr. *Nju ću ja blagosloviti i od nje ti dati sina; blagoslov ću na nju izliti, te će se narodi od nje razviti; kraljevi će narodima od nje poteći* (usp. Pranjković 2006: 28).

Izmjena redosljeda surečenica u sastavu zavisnosloženih rečenica po kojoj (izmjeni) zavisna surečenica dolazi ispred osnovne (glavne), naziva se inverzijom, i također se smatra(la) stilskom figurom, npr. *Da bismo o tome morali voditi više računa, znali smo i prije* (usp. npr. Škarić 2000: 140).

Među sintaktičke figure išao bi svakako i anakolut, koji pretpostavlja kakav nesklad u komponiranju (obično složene) rečenice, odnosno »nedosljednost u gradjenju izreke, tako da svršetak

njen ne odgovara početku, t. j. izreka se drugčije svršuje, nego što je počela«, npr. *U našega milostiva kuma / Na ruci mu zlatan golub guče* (Zima 1988: 261) ili *O čardače, ognjem sagorio! / Veće si mi mladoj dodijao, / Šetajući sama po čardaku* (usp. *Rečnik književnih termina*, 21).

VI.

Neke od spomenutih sintaktičkih stilskih figura ujedno mogu biti i suprasintaktičke, tj. ticati se nadrećenične razine, razine teksta (diskurza). To primjerice vrijedi za silepsu, kod koje se jedna riječ može »u različitom obliku kazati« i u dvjema rečenicama emancipiranima u tekstu, zatim za figuru vezanu za izmjenu redosljeda sintaktičkih jedinica jer se takva izmjena može također odnositi na dvije (osamostaljene) tekstualno uključene rečenice te posebno za kumulaciju jer se osim članova rečeničnoga ustrojstva i pojedinih surečenica u složenim rečenicama mogu kumulirati i rečenice u tekstu, npr. *Gola tijela radost plešu / Oči piju žuta sunca / Bog se smije / Srca lebde / Gola tijela sjetu plešu / Ure jedva miču vrijeme / Čaše šute / Cvijeća venu / Ruke klonu / Ruke mru u teškom ritmu / Gola tijela očaj plešu / Noć zelene zvijezde sipa / Oči gasnu / Kose kriče / Ure kaplju / U oknima jutro puca / Snovi pršte rasiplju se / Gola tijela užas plešu* (Šimić 1988: 115).

Za sintaktičku, a još više za suprasintaktičku (tekstnu) razinu karakteristične su najtipičnije figure ponavljanja, a to su anafora, epifora i simploka.[9]

Anaforam se naziva »ponavljanje jedne ili više istih rieči u početku više izreka ili članova«, npr. *Naporedo jezde dobre konje, / Naporedo nose bojna koplja*, ili drugi primjer: *Ili voliš carstvu nebeskome, / Ili voliš carstvu zemaljskome* (Zima 1988: 289-290).[10]

Nasuprot tome epiforam se naziva »ponavljanje jedne ili više rieči na kraju više izreka ili članova«, npr. *Djedi vaši rodiše se tudier, / Oci vaši rodiše se tudier, / I vi isti rodiste se tudier*. Drugi primjer koji navodim vrlo dobro ilustrira tvrdnju da je epifora svojstvena razini teksta, usp. *Tad zavrišta devet dobrih konja, / I zalaja devet ljutih lava, / I zaklikta devet sokolova; / I tu majka tvrda srca bila, / Da od srca suze ne pustila / [...] Daleko je snaje ugledale / [...] Zakukalo devet udovica, / Zaplakalo devet sirotica / [...] I tu majka tvrda srca bila, / Da od srca suze ne pustila* (usp. Zima 1988: 292-293).[11]

Simploka je figura ponavljanja koja »postaje tim, da se anafora i epifora sdruže, t. j. po dvije izreke (kadkad i više) počinju se istimi riečmi, a i na kraju su im jednake rieči«, npr. *Posijeci po jednom prstu boli. Posijeci po drugom, boli*. Usp. i ovaj primjer posebno tipičan za razinu teksta: *Od istoka haračlije jašu, / Vode golu na repovieh rajju; / Od zapada haračlije jašu, Vode golu na repovieh rajju; / Jašu zmaji s sjevera i juga, / Golu rajju na repovieh vode* (Zima 1988: 294-295).[12]

Od ostalih za suprasintaktičku razinu posebno relevantnih stilskih figura treba svakako spomenuti onu koja se u antičkoj retorici nazivala sentencijom ili gnomom. Riječ je o tome da »govornik kakvu obću misao kaže, pa pod njom i onaj specijalni slučaj, o kojem istom govori, podrazumieva, mješte da samo onaj specijalni slučaj navadja; a to čini sentencijom« (Zima 1988: 153). S obzirom na mjesto i ulogu sentencijskoga iskaza u tekstu (diskurzu) razlikovale su se dvije figure: entimem i epifonem. Entimem pretpostavlja ustrojstvo teksta koje je deduktivno organizirano. U njemu sentencijski iskaz dolazi na početak, ima dakle ulogu inkoativnoga dijela strukture, pa se onda dalje razvija i konkretizira, od općega prema pojedinačnome. Epifonem, nasuprot tomu, pretpostavlja induktivnu organizaciju teksta. U njemu se sentencijski iskaz nalazi na kraju teksta i ima ulogu finitivnog dijela strukture, a prethodi mu dio teksta koji sadrži konkretno. To je dakle tip teksta u kojem se ide od konkretnoga prema općemu, univerzalnomu.[13] Entimemski su npr. organizirani dijelovi teksta ovoga tipa (istaknuti su sentencijski iskazi): *Brat je mio koje vjere bio, / Kada bratski čini i postupa, / Ali oni s nama bratski ne će, / Već krvnički po turskom*

načinu ili **Boj se onoga tko je viko / Bez golema mrijet jada.** / Videć aga kriepost taku / Zazebe ga na dnu srca (usp. Zima 1988: 154). Epifonemska je organizacija teksta (ili dijelova teksta, s druge strane, karakteristična za ovakve primjere: *Ne brini se mojom kabanicom;* / *Ako bude srce u junaku,* / *Kabanica ne će ništa smesti:* / **Kojoj ovci svoje runo smeta,** / **Ondje nema ni ovce ni runa** ili *S veseljem se doma povратиše / Dobra glasa i sv'jetla obraza;* / **Blago tome, kome bog pomaže** (usp. Zima 1988: 155-156).

Entimemski, a posebno epifonemski organizirane dijelove teksta izrazito često nalazimo npr. u Andrićevoj prozi. Evo jednog tipičnog primjera entimemske organizacije teksta: **Veliki ljudi su dragocen probni kamen u našim opitima i nedoumicama.** *Ja se, na primer, često pitam: šta bi o ovome rekao Vuk, i još češće: šta bismo rekli mi današnji ljudi da među nama odjednom iskrсне neki novi Vuk, onako mlad, samouk, borben i nasrtljiv, da stane da ruši i pretura naše osnovne pojmove o »štilu i jeziku«, i da nam otvara neke daleke i opasne vidike. Šta bismo rekli i šta bismo – učinili?* (Andrić 1977: 257; usp. i Pranjković 2005: 207).

Primjera epifonemski organizirana teksta ima u Andrića puno više, i u *Znakovima pored puta* (iz kojih je i navedeni primjer entimema) i npr. u romanu *Na Drini ćuprija*. Evo jednoga od tipičnih primjera iz toga romana: *O slavama i Božićima ili u ramazanskim noćima, sedi, otežali i brižni domaćini živnuli bi i postali razgovorni čim bi došao govor na najveći i najteži događaj njihova života, na »povodanj« [...] »povodanj« je dolazio kao nešto i strašno i veliko, i drago i blisko; on je bio prisna veza između još živih ali sve ređih ljudi toga naraštaja, jer ništa ljude ne vezuje tako kao zajednički i srećno preživljena nesreća* (Andrić 1950: 81; usp. i Pranjić 1986: 111).

Sve što je rečeno pokazuje da je većina stilskih figura, bar onih o kojima je ovdje bilo riječi, zasnovana na varijantnosti, a da je varijantnost zasnovana na gramatičkoj sinonimiji (ne računajući tu fonološke i fonetske figure). Po tome stilske figure nisu samo stilističke i/ili retoričke pojavnosti, nego su i pojavnosti eminentno gramatičke naravi.

Bilješke

[1] Često se kao primjer brahiologijskoga iskaza navodi ona čuvena Caesarova poruka: *Veni, vidi, vici,* tj. *Dođoh, vidjeh, pobijedih* (o makrologiji i brahiologiji nešto opširnije usp. Škarić 2000: 138).

[2] Naziv etimologične ili etimološke figure nije adekvatan jer tu nije riječ ni o kakvoj relaciji prema onome što se proučava u etimologiji (korjenoslovlju). Treba ipak reći da se veći dio (glasovnih) promjena o kojima je riječ kod ovih figura događa u korijenu riječi.

[3] U hrvatskome jeziku izvorište je takvim figurama vrlo često nepodudaranje standardnojezičnih i regionalnih (novoštokavskih) oblika, odnosno oblika svojstvenih pojedinim (novo)štokavskim govorima, a može biti i utjecaja kajkavskih i/ili čakavskih govora (usp. primjere tipa *vuho, vumrem* i sl.).

[4] Primjeri tipa *nugao* pokazuju da izvorište inačica nastalih protezom, a i izvorište nekim drugim fonološkim figurama, može biti i odnos između kakva arhaičnoga i standardnojezično neobilježena oblika (o obliku *nugao* usp. opširnije Ivšić 1970: 126).

[5] L. Zima tu figuru opisuje ovako: »Više puta se subjekt i predikat, kadkad i oboje, rjeđe objekt, iz podredjene izreke, koja bi imala za glavnom sliediti, uzima napried u glavnu izreku kao odvisan dio te izreke; a glagol odvisne izreke ili ostaje nepromienjen, kadkad se pretvori u infinitiv, ili (ako znači biti, postati i tima slično) sasvim izostaje, te tim od dviju izreka postaje jedna« (Zima 1988: 258).

[6] Usp. »Pod elipsom dakle razumiemo izostavljanje dielova izreke, kadkad i ciele izreke, štono se iz cieloga smisla razumjeti mogu« (Zima 1988:181).

[7] Tama dakle od boga (nije) *poslana*, a od praha i olova (jest) *postala*.

[8] Hiperbaton se ponegdje određuje i kao »dodavanje nekog bitnog izraza već zaključenoj rečenici, koji kao da je bio zaboravljen«, npr. *To je bilo prije petnaest godina, i više* (usp. Škarić 2000: 140) ili *To se povremeno događalo u svim krajevima uz more, a i šire*.

[9] Za suprasintaktičku razinu manje je tipična epizeuksa, »koja se sastoji u tom, da se u jednoj izreci ista rieč (ili više njih) uzastopce bez prekidanja ili najviše jednom riečju prekinuta ponavlja«, npr. *Miluj, miluj draga dušo moja* ili *Ja imadoh kokota – kokota, / Privuče se lisica – lisica, / Ukrade mi kokota – kokota*. Pa ipak epizeuksa nije isključena ni na razini teksta jer se mogu ponavljati čitave rečenice, npr. *Teško drugu bez druga, / Teško drugu bez druga, / I slavuju bez luga*. Nešto slično vrijedi i za anadiplozu kod koje se jedna ili više riječi s kraja jedne surečenice ili rečenice ponavljaju na početku druge, npr. *Što protuži rano u nedjelju, / U nedjelju prije jarkog sunca* (Zima 1988: 297-299).

[10] Usp. također i ove Slavičekove stihove: *Misljo sam bit ćemo radosni Ali nismo bili radosni / Misljo sam sjetit ćemo se Ali nismo se sjetili / Misljo sam krenut ćemo Ali nismo krenuli* (navedeno prema Kovačević 1991: 186).

[11] Usp. i stihove J. Kaštelana: *svijet mojih čula urliče / svjetlo koje gledam urliče / slovo koje pišem urliče / vrijeme koje živim urliče* (navedeno prema Kovačević 1991: 186).

[12] Usp. i tipičan primjer tekstne simplekse iz *Kamenoga spavača* M. Dizdara: *Od devet dveri zar nisi otključala devet / Od devet odaja zar nisi otvorila devet / Od devet kovčega zar nisi otklopila devet / Od devet pečata zar nisi / Otpečatila devet* (navedeno također prema Kovačević 1991: 187).

[13] Opširnije o entimemskom i epifonemskom organiziranju teksta (diskurza) usp. posebno Kovačević 1991: 167-179).

Izvori i literatura

- Andrić, Ivo (1950) *Na Drini ćuprija*, Zora, Zagreb.
- Andrić, Ivo (1977) *Znakovi pored puta. Sabrana djela Ive Andrića*, Svjetlost – Sarajevo i Mladost – Zagreb.
- Antoš, Antica (1974) *Osnove lingvističke stilistike za studente pedagoških akademija i nastavnike*, II. izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Bagić, Krešimir (2004) *Treba li pisati kako dobri pisci pišu*, Disput, Zagreb.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka (1990) *O tekstu*, Školska knjiga, Zagreb.
- Grickat, Irena (1967) »Stilske figure u svetlu jezičkih analiza«, *Naš jezik*, XVI/4, Beograd, str. 217-235.
- Guberina, Petar (1958) *Stilistika*, Zagreb.
- Guiraud, Pierre (1954) *La Stylistique*, PUF, Paris.
- Hudeček, Lana (2006) »Hrvatski jezik i jezik književnosti«, *Raslojavanje jezika i književnosti. Zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*, Zagreb, str. 57-79.
- Ivšić, Stjepan (1970) *Slavenska poredbena gramatika*, prir. J. Vrana i R. Katičić, Školska knjiga, Zagreb. Jakobson, O. Roman (1966) *Lingvistika i poetika*, Nolit, Beograd.
- Katičić, Radoslav (1971) *Jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001) *Stilistika*, Naučna i univerzitetska knjiga, Sarajevo.
- Kojen, Leon (1986, prir.) *Metafore, figure, značenje. Zbornik teorijskih radova*, Prosveta, Beograd.
- Kovačević, Marina i Lada Badurina (2001) *Raslojavanje jezične stvarnosti*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.
- Kovačević, Miloš (1991) *Gramatika i stilistika stilskih figura*, Drugari, Sarajevo.
- Kovačević, Miloš (1998) *Stilske figure i književni tekst*, Trebnik, Beograd.

- Kožina, Margarita Nikolaevna (1977) *Stilistika ruskog jezika*, Prosvešćenje, Moskva.
- Kvintilijan, Marko Fabije (1967) *Obrazovanje govornika. Odabrane strane*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Lausberg, H. (1971) *Elemente der literarischen Rhetorik*, Max Hueber, München.
- Petre, Fran i Zdenko Škreb (1961) *Uvod u književnost*, Znanje, Zagreb.
- Petrović, Svetozar (1975) *Retorika. Teorijsko i istorijsko razmatranje*, Gradina, Niš.
- Pranjić, Krunoslav (1968) *Jezik i književno djelo. Oglеди za lingvostilističku analizu književnih tekstova*, Školska knjiga, Zagreb.
- Pranjić, Krunoslav (1986) *Jezikom i stilom kroza književnost*, Školska knjiga, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (2005) *Jezik i beletristika*, drugo, prošireno izdanje, Disput, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (2006) »Hrvatski jezik i biblijski stil«, *Raslojavanje jezika i književnosti, Zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole*, FF press, Zagreb, str. 23-32.
- *Rečnik književnih termina*, Institut za književnost i umetnost u Beogradu, Nolit, Beograd, 1985.
- Silić, Josip (1967) »O razgraničenju gramatičkog i stilističkog plana jezika«, *Književnost i jezik*, XVI/1-2, Beograd, str. 51-61.
- Silić, Josip (1984) *Od rečenice do teksta (Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Silić, Josip (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb.
- Silić, Josip i Dragutin Rosandić (1982) *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika. Udžbenik*, IV, neizmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Simić, Radoje (1991) *Uvod u filozofiju stila*, Svjetlost, Sarajevo.
- Škarić, Ivo (2000) *Temeljni govorništva*, Školska knjiga, Zagreb.
- Škiljan, Dubravko (1992) »Antičke figure i tropi i znanost o jeziku«, u: D. Škiljan: *Dijalog s antikom. Eseji iz antičke lingvistike*, Latina et Graeca, Zagreb, str. 63-102.
- Velčić, Mirna (1987) *Uvod u lingvistiku teksta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Zima, Luka (1880; 1988) *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*, JAZU, Zagreb, 1880. [pretpisak: Globus, Zagreb, 1988].
- Ženet, Žerar (Gerard Genette) (1985) *Figure*, Vuk Karadžić, Beograd.